

Відгук
офіційного опонента
доктора юридичних наук, професора, професора кафедри приватного
права Державного податкового університету Міністерства фінансів
України
Рябченко Юрія Юрійовича
на дисертаційну роботу Ясинка Дмитра Миколайовича
«Судова правотворчість та її межі в цивільному судочинстві України»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»

1. Актуальність теми дисертаційної роботи. Конституція України, проголосивши Україну демократичною, правовою державою встановила, що права і свободи та законні інтереси людини і громадянина захищаються незалежним, неупередженим, справедливим та доступним судом. Саме суд є тим єдиним органом в державі, який у своїй правозастосовчій практиці має право не лише тлумачити норми права та застосовувати правові аналогії, а і при наявності законодавчих прогалин у вигляді неповноти, нечіткості чи суперечливості норм права або їх відсутності – долати їх за рахунок судової правотворчості. Саме з цих підстав законодавець заборонив судам відмовляти особі у захисті її порушеного, невизнаного чи оспорюваного права, свободи чи законного інтересу з підстав відсутності, неповноти, нечіткості чи суперечливості законодавства, що регулює спірні відносини (ч. 9, 10 ст. 10 ЦПК України).

Практика показує, що суспільні відносини в Україні розвиваються доволі стрімко, що приводить до того, що законодавець об'єктивно не встигає приймати, уточнювати, змінювати, доповнювати поточне законодавство, що в практичній площині призводить до того, що суди загальної юрисдикції все частіше і частіше зіштовхуються з тим, що ті чи інші суспільні відносини не урегульовані, або урегульовані неповно, нечітко чи суперечливо, що змушує суди вдаватись до судової правотворчості хоча за своєю правовою природою суд не є творцем права. Саме цим надскладним процесуально-правовим питанням, яким є судова правотворчість та її межі в

правозастосовчій практиці судів загальної юрисдикції присвячено дане дисертаційне дослідження.

Сьогодні інститут судової правотворчості з точки зору підстав його впровадження у правозастосовчу практику загальних судів має своє лише опосередковане закріплення в Цивільному процесуальному кодексі України, фокусуючись у змісті ч. 9, 10 ст. 10 та ч. 5 ст. 403 ЦПК України. Не дивлячись на те, що дані питання є обособленими і не формують собою системного механізму інституту судової правотворчості, закріплюючи лише підстави для правотворчого процесу та зазначаючи при цьому певні його межі все ж даний інститут, на фоні радикальних змін у сфері суспільних відносин стає актуальним і затребуваним правозастосовчою практикою судів загальної юрисдикції. Таким чином, можна констатувати, що питання судової правотворчості в цивільному судочинстві є новим напрямком в правозастосовчому процесі, який сьогодні активно розвивається, маючи при цьому місце і в інших видах правосуддя. З цих підстав здобувач доречно звертає увагу на те, що інститут судової правотворчості по суті являється комплексним, міжгалузевим утворенням процесуального характеру, що дає можливість говорити про судову правотворчість як про сучасне вчення, яке стає характерним для усіх видів процесуального права.

В цьому контексті видається слушною позиція автора про те, що саме через призму судової правотворчості відбувається поступове зближення загального і континентального права. В той же час дисертант доволі логічно і кваліфіковано обґрунтовує підстави судової правотворчості в різних правових сім'ях. Переконливою є його думка про те, що судова правотворчість в цивільному судочинстві може мати місце лише при наявності законодавчих прогалин, які об'єктивно виникають між суспільним розвитком і правом. З цих підстав законодавчі прогалини об'єктивно мають місце в поточному законодавстві у вигляді відсутності, неповноти, нечіткості чи суперечливості норм права. При цьому правотворчим компонентом судової правотворчості завжди виступає конкретний суддя, оскільки саме

суддя є тим творцем, який при наявності законодавчих прогалин долає їх за рахунок своєї судової правотворчості.

Здобувач доводить, що судова правотворчість не є безмежним поняттям. Вона може мати місце лише в межах процесуальної форми судових засідань. При цьому дисертант не без підстав стверджує, що при тлумаченні норм права і застосуванні правових аналогій завжди має місце певна правова новизна, але її межі ніколи не виходять за горизонт змістовно-правової суті тлумачних норм права, принципів права, способів захисту та завдань цивільного судочинства.

Доречно і обґрунтовано, на основі доволі об'ємної судової практики судів першої, апеляційної та касаційної інстанцій, Великої Палати Верховного Суду, автор дає поняття та характерні особливості судової правотворчості у сфері цивільного судочинства.

В той же час на основі такого дослідження дисертант обґрунтовано визначає підстави при яких судова правотворчість неможлива: а) за межею процесуальної форми судового засідання; б) при виключенні з цивільного обороту тих чи інших матеріальних об'єктів, які з тих чи інших причин були втягнуті у неправові види життєвих відносин; в) при наявності прямих заборон закону.

Переконливість наведених у дослідженні фактів дозволяє говорити про справедливий висновок автора про те, що судова правотворчість є об'єктивним наслідком стрімкого розвитку суспільних відносин і спрямована на подолання виключних-правових проблем, (законодавчих прогалин), які виникають при наявності розривів між суспільним розвитком і правом у вигляді відсутності, неповноти, нечіткості чи суперечливості норм права.

При цьому автор досліджує правову природу, яка є основою для розмежування підстав судової правотворчості в континентальному і загальному праві приходячи до цікавого але логічного висновку про те, що судова правотворчість континентального права ніколи не зможе перейти у сферу загального права і навпаки.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами.

Дисертаційне дослідження Ясинка Д.М. виконано на основі Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Цілей сталого розвитку України на період до 2030 р. (підтриманих Указом Президента України В. Зеленського № 722/2019 від 30.09.2019 року), проголошених Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН, а також науково-дослідної тематики кафедри правосуддя та філософії кафедри правосуддя та філософії Сумського національного аграрного університету: «Науково-прикладні проблеми цивільного, адміністративного, кримінального та господарського права та процесу» (державний реєстраційний № НДР в УкрІНТЕІ 30.01.2021р. 0121U107740).

3. Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним із перших наукових досліджень теоретичних проблем судової правотворчості у сфері цивільного процесуального права України.

Дослідження Ясинка Д.М. є новим науковим продуктом в розвитку вчення про судову правотворчість та її меж при подоланні законодавчих прогалин. При цьому, здобувач в цьому напрямку вирішує цілу низку науково-практичних проблем, пов'язаних із підставами та механізмом подолання законодавчих прогалин в правозастосовчому процесі цивільного судочинства нашої держави.

На підставі свого наукового дослідження здобувач дійшов абсолютно обґрунтованого висновку про те, що в правозастосовчому процесі, при наявності законодавчих прогалин у вигляді відсутності, неповноти, нечіткості чи суперечливості норм права, суддя здійснює пошук права, яким можна було б урегулювати спірні відносини, і в цьому сенсі дисертант точно підмічає, що суд сьогодні не може обійтись лише тлумаченням норм права чи застосування правових аналогій, оскільки суспільні відносини в Україні розвиваються настільки динамічно, що інститут судової правотворчості по суті стає «швидкою допомогою» для законодавця, оскільки останній об'єктивно не в змозі оперативно урегулювати нормами права всю новизну

суспільних відносин. З цих підстав дисертант зазначає, що суддя в цивільному судочинстві по суті стає ключовим суб'єктом правотворчого процесу, який має місце лише в межах процесуальної форми судових засідань.

При цьому дисертант з наукової точки зору дослідив внутрішній процесуально-правовий механізм судової правотворчості зазначаючи, що судова правотворчість в континентальному праві, у сфері якого діє і наше цивільне судочинство, завжди має свою локальну форму, а відтак і свої межі, оскільки природа такої правотворчості завжди ґрунтується на нормах статутного права і якщо останні з тих чи інших причин мають певну змістовно-правову неузгодженість (законодавчі прогалини, пустоти) у вигляді відсутності, неповноти, нечіткості або суперечливості норм права, то за рахунок локальної судової правотворчості формуються нові змістовно-правові положення, але останні не можуть виходити, в одних випадках, за межі горизонту змістовно-правової суті норм права (неповнота, неточність чи суперечливість норм права), а в інших (відсутність норм права) за межі загальних засад певної галузі права та його завдань.

При цьому дисертант звертає увагу і на правотворчу діяльність Великої Палати Верховного Суду зазначаючи, що вона характеризується:

- а) імперативністю у сфері процесуальних правовідносин;
- б) вертикальністю по відношенню до судової практики нижчестоящих судів;
- в) горизонтальністю своєї дії по відношенню до правозастосовчої практики самого Верховного Суду;
- г) спрямовуються на подолання виключної правової проблеми;
- д) змістовно формує розвиток права і на цій основі створює єдину правозастосовчу практику.

Заслуговує на увагу і твердження дисертанта про те, що судова правотворчість неможлива: а) за межею процесуальної форми судового засідання; б) при виключенні з цивільного обороту тих чи інших

матеріальних об'єктів, які з тих чи інших причин були втягнуті у неправові види життєвих відносин; в) при наявності прямих заборон закону.

Таким чином, судова правотворчість у сфері континентального права завжди спрямована на подолання локальної правової неузгодженості щодо змісту конкретних норм права того чи іншого законодавства. На відміну від такого механізму, механізм судової правотворчості у сфері загального права спрямований на урегулювання певного правового казусу. У зв'язку з цим дисертант підкреслює, що судова правотворчість в загальному праві спрямована на формування нової правової доктрини, нових принципів, правил чи положень, які дають можливість урегулювати спірні відносини. Доречно зазначити, що дисертант дослідив не лише питання судової правотворчості та її межі у сфері цивільного процесуального права, але і звернувся до судової практики Європейського суду з прав людини розкривши особливості судової правотворчості даного суду та її впливу на судову практику національного правосуддя України.

4. Наукове та практичне значення дисертаційного дослідження визначається актуальністю вибраної теми, новизною отриманих висновків і положень. Викладені в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції і рекомендації можуть бути використані для подальших наукових досліджень, які будуть спрямовані на подальший розвиток вчення про судову правотворчість в цивільному судочинстві України.

Окремі висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження можуть бути використані:

- у правозастосовчій діяльності загальних судів при наявності законодавчих прогалин;
- у навчальному процесі – при викладанні дисциплін «Цивільний процес», спецкурсів «Актуальні проблеми цивільного процесуального права», при підготовці відповідної навчально-методичної літератури;

- у законопроектній роботі – при розробці нового Цивільного процесуального кодексу України чи при внесенні змін і доповнень до нині діючого Цивільного процесуального кодексу України.

5. Повнота викладення матеріалу дисертації у наукових публікаціях.

Обсяг проведених досліджень, обсяг викладеного наукового матеріалу дисертації було опубліковано автором у 22 наукових працях (в тому числі і у співавторстві) з них 11 статей було опубліковано в наукових фахових виданнях України (категорія Б), одна стаття – у виданні, яке індексується у міжнародній науково-метричній базі Web of Science.

Такий об'єм наукової роботи, яка носить публічний характер дав можливість розкрити наукові положення та висновки дисертації і як наслідок до посилань на такі роботи інших науковців, які продовжують наукові дослідження щодо вчення про судову правотворчість та її межі в цивільному судочинстві, що підтверджується інформацією із веб-сайту «Google Академія», де має місце більше 10 посилань на наукові роботи здобувача.

6. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій. У своєму науковому дослідженні автор використав велику кількість наукової літератури, законодавчих актів України, судової практики загальних судів нашої держави і зокрема Великої Палати Верховного Суду та Європейського суду з прав людини. Все це дало можливість розкрити правову природу судової правотворчості через історію її становлення як на теоретичному, так і практичному рівнях на різних стадіях суспільного розвитку.

Досліджуючи інститут судової правотворчості та його межі в цивільному судочинстві, здобувач розкрив механізм подолання законодавчих прогалин, які є підставами для судової правотворчості, сформулювавши на високому науково-теоретичному рівні кожен висновок наукової новизни, обґрунтовуючи його наявною судовою практикою, пропонуючи при цьому виважені рекомендації та пропозиції. Кожен такий висновок характеризується виключною точністю, логічністю суджень та літературно-

науковим стилем викладення. Саме це дає підстави до переконання в тому, що окремі наукові формулювання, висновки та положення будуть належно сприйняті на доктринальному рівні, а рекомендації щодо змін та доповнень до цивільного процесуального законодавства будуть сприйняті як об'єктивно доцільні і ввійдуть до нового Цивільного процесуального кодексу України.

Нормативно-правову основу дослідження становили як норми Конституції України так і норми Цивільного процесуального кодексу України, Цивільного кодексу України, Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд», «Загальної декларації прав людини», «Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод», Постанова Президента України В. Зеленського «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 р.» в розвитку Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Про глобальні цілі сталого розвитку до 2030 р.» на основі їх адаптації з урахуванням системного розвитку України. Все це дало можливість здобувачеві зробити наукові висновки і пропозиції, які є новими для теорії цивільного процесуального права, а відтак мають наукову цінність і практичне значення.

7. Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність встановленим вимогам щодо оформлення. Дисертаційна робота структурована з урахуванням особливостей теми та завдань наукового дослідження інституту судової правотворчості та її меж в цивільному судочинстві нашої держави. Дисертація є завершеною самостійною науковою роботою і відповідає всім вимогам щодо її оформлення. Мова, стиль та структура, які пред'являються до анотації, вступу та тексту дисертації відповідають вимогам, які встановлені для такого виду наукових робіт.

Опонентом особисто був проведений аналіз звіту перевірки на плагіат, на наявність текстових запозичень (програма Strike plagiarism). Опонент дійшов висновку, що дисертаційна робота Ясинка Дмитра Миколайовича на тему: «Судова правотворчість та її межі в цивільному судочинстві України» є результатом самостійних досліджень здобувача і не містить елементів

плагіату та запозичень згідно постанови КМУ від 12.01.2022 № 44 п. 9. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Новизна постановки та практичне значення відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Робота складається із вступу, трьох розділів, що об'єднують десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 241 сторінку. Список використаних джерел містить 298 найменувань на 31 сторінці.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Разом з тим не зважаючи на досить високий рівень проведеного дослідження, слід відзначити і певні зауваження, зумовлені в першу чергу надзвичайною складністю різногалузевої та багатоаспектної аналітичної роботи, за яку взявся дисертант. Але попри це вони потребують додаткової аргументації.

1. Автор дає визначення поняттю «судової правотворчості» як детермінованого процесу, який спрямований на подолання законодавчих прогалин (пустот), що дає можливість розвивати право та формувати єдність правозастосовчої практики. При цьому дисертант розглядає такий процес як виключне явище позитивного характеру. В той же час судова правотворчість в руках недобросовісних професійних суб'єктів правозастосування може мати негативні наслідки. Хотілося б почути думку дисертанта щодо цього питання.

2. Говорячи про судову правотворчість в цивільному судочинстві, автор проводить думку про зближення континентального та загального права. В той же час автор робить розмежування судової правотворчості на основі різної її правової природи у цих двох правових сім'ях переконуючи в тому, що судова правотворчість в континентальному праві ніколи не є ідентичною судовій правотворчості загального права і навпаки. В цьому зв'язку, хотілося б почути, чи можливо в цивільному судочинстві нашої держави існування

прецедентної моделі права, оскільки це питання сьогодні носить доволі дискусійний характер в наукових колах.

3. Дисертант у своїй роботі проводить думку про те, що інститут судової правотворчості є по суті складовою прецедентної моделі цивільного судочинства в нашій державі. А чи не буде притаманною така модель іншим видам правосуддя, наприклад, господарському, адміністративному, оскільки в роботі йде мова про судову правотворчість як комплексне поняття?

Разом з тим, зазначені зауваження не знижують наукову цінність роботи, яка є завершеним, самостійним і змістовним дослідженням наукової проблеми у сфері судової правотворчості та правозастосовчої практики цивільного судочинства. Робота характеризується актуальністю, новизною, теоретичною і практичною значимістю одержаних результатів.

9. Загальний висновок. Дисертаційна робота Ясинка Дмитра Миколайовича «Судова правотворчість та її межі в цивільному судочинстві України», яка подана до захисту у спеціалізовану вчену раду на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» за своїми актуальністю, науково-теоретичним рівнем, основними результатами обґрунтованості, основними положеннями і результатами опублікованими у фахових виданнях, новизна постановки та практичним значенням відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та Постанові Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 341 від 24.03.2022 р.

Доктор юридичних наук, професор
професор кафедри приватного права
Державного податкового університету
Міністерства фінансів України

Підпис: *Юрій Рябченко*

засвідчую:
Учений секретар
(С. Сидорова)

«   »   20   р.

Юрій РЯБЧЕНКО